

1.01
Prejeto 5. 5. 2009

UDK 332.14(497.1=163.6)

Žarko Lazarevič*

Prostor, gospodarstvo in razmerja. Jugoslovanski ekonomski prostor in Slovenci

IZVLEČEK

V razpravi avtor obravnava percepcije jugoslovanskega ekonomskega prostora pri Slovencih. Temeljna teza se glasi, da percepcija jugoslovanskega gospodarskega prostora pri Slovencih ni bila enoznačna, temveč ambivalentna. Šlo je za balansiranje med dvema kompleksnima in strukturno različnima izbira. Na eni strani za samozadostnost in lagodnost malo zahtevnega in v razvojno dinamičnem smislu nespodbudnega jugoslovanskega trga. Na drugi strani pa za zahteve po internacionalni kompetitivnosti slovenske ekonomije, kar so pogojevali s prenosom pristojnosti za kreiranje ekonomske politike na republiško raven.

Ključne besede: Slovenija, Jugoslavija, gospodarstvo, gospodarski razvoj, Slovenci

ABSTRACT

SPACE, ECONOMY AND RELATIONS. YUGOSLAV ECONOMIC SPACE AND SLOVENIANS

In the following discussion the author focuses on the Slovenian perceptions of the Yugoslav economic space. The basic thesis states that the Slovenian perception of the Yugoslav economic space was not uniform, but ambivalent. It involved seeking balance between two complex and structurally different choices. On one hand there was self-sufficiency and comfortableness of the undemanding and, in the developmental and dynamic sense, unstimulating Yugoslav market. On the other hand there were demands for the international competitiveness of the Slovenian economy, subject to transferring the competences for the creation of the economic policy to the level of the republic.

Key words: Slovenia, Yugoslavia, economy, economic development, Slovenians

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: zarko.lazarevic@inz.si

Prav nič posebno izvirno ni že v uvodu zapisati ugotovitev, da je bila jugoslovanska država že ob svojem nastanku, milo rečeno, silno neizenačena. Različna preteklost, to je pripadnost različnim državnim skupnostim, pripadnost različnim tradicijam, kulturnim in civilizacijskim krogom, je že ob prvih začetkih skupnega življenja v novi državi vnašala seme nenehnih konfliktov, če ne razdora. Posamezni predeli so bili na zelo različnih stopnjah družbenoekonomskega razvoja, da jih je bilo komajda mogoče razumeti. Medtem ko so bila določena področja že integrirana v širši gospodarski prostor in so meje svojega ekonomskega udejstvovanja širila na območje cele države, so druga, nasprotno, ostajala omejena na lokalne okvire, v katerih so še vedno prevladovale najbolj preproste oblike gospodarske menjave. Tako so na eni strani določena območja že krepko zakoračila industrijski družbi naproti in ob tem že imela vzpostavljene infrastrukturne pogoje, na drugi strani pa so nekatera območja po svojih značilnostih ostajala še globoko zavezana tradicionalni gospodarski strukturi. Medtem ko so na nekaterih območjih zaradi bolj razčlenjene socialne strukture vrednote industrijske družbe že začele prevladovati, so bile drugod še vedno v ospredju vrednote tradicionalne agrarne družbe. Prav tako je bila gospodarska pobuda na nekaterih področjih v območju predvidljivega tveganja, drugod pa jo je zavirala izrazita negotovost. Medtem ko so določena področja zaznavala majhno razliko med formalnimi in neformalnimi oblikami obnašanja v gospodarskem življenju, pa je bil drugod razkorak med tema dvema kategorijama mnogo večji. Tovrstno naštevanje bi lahko še nadaljevali, pa ne bi izčrpali vseh jugoslovanskih gospodarsko-socialnih kontrastov. Ob vsem tem pa velja neprestano imeti pred očmi dejstvo, da je bila linija teh kontrastov in nasprotij več kot očitno načrtana z geografsko umestitvijo jugoslovanske države - potekala je od severozahoda proti jugovzhodu. Severozahodni predeli so odstopali navzgor, jugovzhodni pa navzdol od jugoslovanskega povprečja.¹

To pahljačo razlik je nujno treba upoštevati pri tematizaciji razprave o slovenskem dojemanju jugoslovanskega ekonomskega prostora. Že na samem začetku jo moramo vgraditi v osnovno izhodiščno trditev. In ta trditev predstavlja konceptualizacijski okvir, znotraj katerega tolmačimo dinamičnost zaznav v zgodovinski perspektivi. Vsakokratna problematizacija navedenega vprašanja se namreč ne more in ne sme izogibati celotnemu socialnemu, političnemu in ne nazadnje gospodarskemu kontekstu. To seveda tudi pomeni, da je izjemno težko (morebiti celo nemogoče) ločevati odnos do samega ekonomskega prostora od enake relacije v primeru državne gospodarske politike, ki je zaznamovala dogajanje na tem prostoru. V spletu teh vzročno-posledično povezanih kategorij se je oblikovalo tudi dolgoročneje obravnavanje tega prostora. V nasprotnem primeru tvegamo, da nam izostane celovitost, kajti ravno ta položaj je določal tudi dojemanje jugoslovanskega gospodarskega prostora v zgodovinski dimenziji pri Slovencih. Različni vstopni/izhodiščni položaji so določali tudi relativnostni gospodarski položaj posameznih jugoslovanskih pokrajin v jugoslovanskem nacionalnem gospodarskem prostoru. Se pravi, da vzpostavljamo povezavo med relativnostnim gospodarskim položajem in prevladujočo oziroma prevladujočimi zaznavami jugoslovanskega ekonomskega prostora v času in prostoru. Prav gotovo pa že na tem

¹ Žarko Lazarević: *Gospodarski vidiki slovenskega življenja v Jugoslaviji do druge svetovne vojne*. V: *Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji*. Ljubljana-Skopje 1999, str. 56.

mestu ni odveč opozorilo, da ekonomski vidik pri vstopanju Slovencev v jugoslovansko državo ni igral velike vloge, kar pa seveda še zdaleč ne pomeni, da kasneje ni bilo drugače.

* * *

S to trditvijo nikakor ne želim zanikati zanimanja slovenskih gospodarskih krogov za sodelovanje z območji, ki so pozneje prišla v sestav jugoslovanske države. Že nekje od preloma 19. v 20. stoletje lahko na slovenski strani opazimo povečano zanimanje za "jugoslovanski" gospodarski prostor. Seveda ne v smislu tistega po letu 1918, temveč v smislu trialističnega "jugoslovanstva", se pravi južnoslovanskih območij znotraj habsburške monarhije. Začela so se slovenska vlaganja v Hrvaško in Bosno. Najbolj izrazito je v tem primeru izstopalo bančništvo² kot predhodnik oziroma znanilec večjega nastopa podjetij iz drugih branž. Da se je to dogajalo v prvem desetletju 20. stoletja, tudi ni presenečenje. Sledilo je namreč pomembnim gospodarskim spremembam v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja v slovenskih deželah, ko je gospodarski razvoj znotraj splošne konjunktore dobil hitrejši pospešek.³ S koncentracijo kapitala je nastalo nekaj močnejših bančnih in industrijskih delniških družb, ki so bile sposobne svoj ekonomski prostor širiti predvsem na Hrvaško. Drugje so praviloma, zaradi bolj konkurenčnega okolja in lastne nezadostne kompetitivnosti, ostajale omejene na slovenski etnični prostor. Hrvaški in bosanski trg sta ponujala možnosti ekonomske rasti. Temu ekonomskemu gibalbu se je pridruževal tudi politični dejavnik. Pri ocenjevanju teh procesov namreč ne smemo prezreti tudi politične naklonjenosti hrvaškega in bosanskega okolja.

Tako se je že pred nastankom jugoslovanske države vzpostavilo osnovno razmerje. Hrvaška kot pomemben trg slovenskega gospodarstva je v ekonomski zaznavi predstavljala dopolnitev medsebojne politične naklonjenosti. Že takrat se je torej izpostavil značilen pojav, da je bila za Slovenijo jugoslovanska dimenzija že sodelovanje s Hrvaško. Prek Hrvaške se je Slovenija navezovala na jugoslovanski prostor. Najbolj izrazito je bilo to v političnem pogledu pred prvo svetovno vojno in tako je bilo nato v ekonomiji oziroma pri ekonomskem vživljanju v jugoslovansko nacionalno-ekonomsko območje.

* * *

Kot smo že omenili, gospodarska plat ni bila v ospredju pri vstopanju v jugoslovansko državo. Ko pa je bila ta odločitev sprejeta, so začutili potrebo po podrobnejši utemeljitvi. Odnos do novega gospodarskega prostora je tako izrazil Milko Brezigar. V knjigi *Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva*,⁴ ki je izšla neposredno pred vstopom v jugoslovansko državo, je na temelju dotedanjih izkušenj predstavil svoje videnje gospodarskih odnosov s Hrvaško, kar je glede na kasnejši kontekst treba brati kot jugoslovanski prostor. Na načelni ravni je seveda

² Žarko Lazarević: *Oris razvoja slovenskega bančništva do prve svetovne vojne*. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1999, št. 2, str. 75-90.

³ Žarko Lazarević: *Od regionalnega k slovenskemu narodnemu gospodarstvu*. V: *Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti*. Ljubljana 1998, str. 273-277.

⁴ Milko Brezigar: *Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva*. Celje 1918.

poudaril dopolnjujočo gospodarsko strukturo. Večji agrarni značaj Hrvaške/Jugoslavije je videl kot pomembno dopolnilo večjemu relativnemu deležu industrije v Sloveniji. Slovenija naj bi se povsem odprla za uvoz kmetijskih pridelkov in izdelkov, in to brez bojazni za lastno kmetijstvo. Prej nasprotno, prepričan je bil, da bo jugoslovanska konkurenca spodbudila slovenske kmete, da bodo z posodabljanjem in sledečo večjo ekonomsko učinkovitostjo pridelave in priraje nadknadili in presegli konkurenčne prednosti predvsem slavonskih in vojvodinskih kmetov. Prav tako je bil prepričan, da bo na kmetijskem področju prišlo do delitve dela, višje ravni obdelave kmetijskih pridelkov naj bi opravljali v Sloveniji zaradi bolj razvitega industrijskega sektorja. S tem je odprl tudi drugo stran bodočih gospodarskih odnosov. Izpostavil je prepričanje, da bo notranje povpraševanje pospeševalno gibalo slovenske industrializacije, ki bi bila v vzajemnem odnosu spet v korist hitrejšega gospodarskega napredka drugih jugoslovanskih območij. Njegova osnovna teza je torej bila, da bosta medsebojna trgovina in tesnejše sodelovanje spodbudila hitrejši gospodarski razvoj nove države.

Z nastankom jugoslovanske države se je spremenil tudi relativnostni položaj nekdanjih območij habsburške monarhije. Slovenija in Hrvaška sta na mah postali gospodarsko in tehnološko najnaprednejši del države, kraji in prebivalstvo v povprečju med najbogatejšimi v državi. In to kljub temu, da so bili njihovi dotedanji gospodarski dosežki v habsburškem okviru⁵ ali kasneje v 20. stoletju v mednarodnih okvirih precej skromni.⁶ Brez vpliva na samozavest, predvsem politično, to gotovo ni moglo ostati. Sprememba relativnostnega položaja v politično, kulturno in gospodarsko sila raznorodni državi je imela večplastne posledice, zlasti na fiskalnem področju. Slovenija in Hrvaška sta postali v Jugoslaviji neto plačniki, kar je bil povod nenehnih političnih sporov. Vir tovrstnih prepričanj je bil v političnem in gospodarskem nesorazmerju v državi, in to ne glede na tip gospodarske ureditve, pred drugo svetovno vojno in v komunistični različici po letu 1945. Politično moč je imel Beograd, ekonomsko pa Slovenija in na Hrvaška. Nosienci politične premoči torej niso zmogli tudi ekonomske nadvlade. V primerjavi s habsburško monarhijo je torej nastopila nova dimenzija, manj razviti naj bi določali pogoje gospodarjenja. Srbska stran je z obvladovanjem državnih mehanizmov skušala uravnovešati ekonomsko nekonkurenčnost. Navzven se je ta spopad kazal kot spopad med centralistično in avtonomistično oziroma decentralizirano zasnovo družbenega mehanizma.

Sprememba relativnih cen, tako po letu 1918 in njihovo popačenje po letu 1945 v pogojih socialistične ekonomije, je vplivala na relativnostni položaj posamezne pokrajine/republike znotraj jugoslovanskega nacionalnega gospodarstva. Učinki, ki niso bili prav nič enoznačni, so močno vplivali na slovensko videnje jugoslovanskega ekonomskega prostora. Pridobitve na gospodarskem področju so bile pozitivne in negativne. Pozitivne za neagrarne dejavnosti, manj za agrarne. Pri teh se Brezigarjeva pričakovanja niso povsem uresničila. Teh dejstev so se v

⁵ Razkorak zgovorno kaže podatek, da je v letu 1910 npr. slovenski bruto proizvod na prebivalca jugoslovanskega preseagal za trikrat. Slovenski bruto proizvod na prebivalca leta 1910 je dosegal 220 \$, v južnih predelih Jugoslavije pa 70 do 80 \$. Toussaint Hočevar: *The Structure of the Slovenian Economy 1848-1963*. New York 1965, str. 114.

⁶ David Good, Tongshu Ma: *The economic growth of Central and Eastern Europe in comparative perspective 1870-1989*. V: *European Review of Economic History*, 1999, št. 2, str. 103-137; Angus Maddison: *The World Economy. Historical Statistics*. Paris 2003.

Sloveniji dobro zavedali. V času med obema vojnama bi bilo težko najti koga, ki ne bi priznaval pomena jugoslovanskega trga za slovensko gospodarstvo.⁷ Tudi kritičnih besed na račun ekonomskega nacionalizma ni bilo slišati. Nasprotno, pohvalnih in odobravajočih je bilo zelo veliko, saj je šel v prid domači gospodarski podjetnosti. Vsekakor pa podobe ne smemo idealizirati. Obstajalo je tudi nezadovoljstvo, in to kar precej razširjeno. Fiskalno področje je bilo že tako, pridruževal pa se je tudi občutek prikrajšanosti na področju javnih naročil, zlasti vojaških nabav, in državnih investicij. Čeprav so v tridesetih letih slutili, da se neto odliv iz Slovenije povečuje, pa so presojali, da je na koncu bilanca še vedno ugodna. Zato v Sloveniji ni bilo tako burnega odziva na jugoslovansko ekonomsko stvarnost kot v hrvaškem primeru z znamenito knjigo "Ekonomska podloga hrvatskog pitanja", čeprav so se enaka vprašanja odpirala tudi v slovenskih medijih.⁸

V citirani knjigi je Rudolf Bičanić skušal "znanstveno utemeljiti" ekonomsko plat hrvaških zahtev po notranjepolitični preureditvi države. Temeljno Bičanićevo stališče, za katerega išče argumentacijo skozi celotno knjigo, je ocena, da je srbska oblast s političnim nadzorom državnih mehanizmov in poudarjeno vloge države v gospodarskem življenju spravila v ekonomsko podrejen položaj Hrvaško in z njo tudi Slovenijo, Bosno in Vojvodino. Obvladovanje državnih mehanizmov z različnimi ukrepi, predvsem na finančnem področju, naj bi pripomoglo k stanju, ko naj bi se že kazala težnja prenosa ekonomske moči v Beograd, to je v politično središče države.⁹

Tudi srbski odgovor Rudolfu Bičaniću¹⁰ v Sloveniji ni imel večjega odmeva. Bičanićevo knjigo je namreč na srbski strani izzvala množico odmevov, replik ali ugovorov, ki so leta 1940 izšli v knjigi "Istina o ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja" z zelo jasnim podnaslovom "Odgovor g. dr. Bičaniću". Množico člankov bi lahko povzeli v ogorčenju srbske strani, da naj bi Hrvaška (in tudi Slovenija) pridobila nov trg in s tem priložnost hitrejšega gospodarskega razvoja. V okolju protekcionistične gospodarske politike naj bi Hrvaška (Slovenija) še povečala konkurenčne prednosti pred Srbijo zaradi bolj uravnovešene gospodarske strukture. Medtem ko je bila Hrvaška (Slovenija) že deloma industrializirana, pa je bila Srbija še vedno krepko prevladujoče agrarna dežela. Z novo državo naj bi največ pridobili severni jugoslovanski kraji. V spremenjenih razmerah po letu 1918 naj srbsko gospodarstvo zaradi močne hrvaške/slovenske konkurence ne bi moglo v celoti izkoristiti vseh sistemskih spodbud, v ekonomskem smislu paternalistične države z jasno izraženo težnjo po zaščiti nacionalnih ekonomskih interesov oziroma krepitvi domačega podjetništva v industriji.

⁷ Značilne so bile besede: "v teku desetih let izvršil se je v Sloveniji velik preokret, /.../ da je želja po industrializaciji po prevratu okupirala naše ozemlje. Vzrokov za ta nenadni preokret je bilo več. Prvič smo bili odsekani od bivše Avstrije, ki nas je z industrijski proizvodi po večini zalagala, in je obstajalo upanje, da bodo izdelki domače industrije dobili živahen odjem. Drugič je struktura nove države z eminentno agrarnim značajem sama spodbujala k industrializaciji." Janko Jovan: Glavne produktivne sile v gospodarstvu Slovenije. V: Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928, str. 485.

⁸ Žarko Lazarević: Dojemanje stvarnosti - stvarnost dojemanja. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2006, št. 1, str. 145-154.

⁹ Rudolf Bičanić: Ekonomska podloga hrvatskog nacionalnog pitanja. Zagreb 1938.

¹⁰ Istina o ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja. Odgovor g. dr. Bičaniću. Beograd 1940.

V kontekstu časa so stališča, izražena v obeh knjigah, čeprav v izhodiščnih tezah diametralno nasprotna, povsem razumljiva. Predstavljena polemika po vsebinski plati ni presenečenje. Gre za ilustracijo stanja duha v državi. Polemika je pričala o različnem dojemanju stvarnosti in različni stvarnosti dojemanja dejstev. Podrobna primerjava obojih nasprotujočih si stališč pokaže, da so nasprotja in spori izvirali že od prvih dni jugoslovanske države. Pričajo o različnem videnju in občutenju države. Hkrati pričajo tudi o velikih spremembah v relativnostnem položaju posameznih pokrajin v jugoslovanski državi. In ravno v tem se skriva ključ za razumevanje tako nasprotujočih si stališč. Šlo je za vprašanja, ki so imela pridružen prvovrstni politični naboj, še zlasti v večnacionalni državi z izjemno velikimi regionalnimi razlikami, ob hkratni neizenačeni gospodarski strukturi. Tovrstne razprave so bolj ali manj izrazito redno spremljale politično in gospodarsko življenje od nastanka države naprej. Hrvaška politika se je zaradi svoje velikosti, gospodarske moči in središčne lege Hrvaške prizadevala za prevlado ali vsaj delitev oblasti s srbsko stranjo, kar ji je z ustanovitvijo Banovine Hrvaške tudi uspelo. Slovenska politika ni imela ambicij po vodilni vlogi; zavedala se je svoje omejene relativnostne teže. Zadovoljila se je s položajem jezička na tehtnici srbsko-hrvaških neuravnovešenih razmerij in s spodbudami jugoslovanskega trga.

Zato se je tudi vprašanje jugoslovanskega ekonomskega prostora v Sloveniji zastavljalo drugače, kar ni izključevalo izrazov nezadovoljstva. Centralizmu in državnemu intervencionizmu tudi v Sloveniji niso bili naklonjeni. Od tod izvirajo želje po večji decentralizaciji države. Najbolj se je to pokazalo ob ustanovitvi posebne hrvaške enote, Banovine Hrvaške. Takrat je tudi v Sloveniji nastal projekt posebne slovenske enote, Banovine Slovenije.¹¹ Njeno gospodarsko utemeljitev je podal Andrej Gosar, ki je odločno zavračal pomisleke, da sprememb ne bi smeli terjati zaradi bojzani pred izgubo trga. Tovrstna svarila so prihajala iz vrst gospodarstvenikov. Jasno je opozoril, da zaradi kratkoročnih gospodarskih koristi ali morebitnih izgub na drugi strani ni mogoče vnaprej zavračati ali zavreči zahtev po decentralizaciji države. Interesi skupnosti so nad interesi posameznih podjetij oziroma podjetnikov. Gosar je naredil korak naprej in povsem nedvoumno zatrdil, da je edina pot za dolgoročno ohranjanje ali večanje slovenskega deleža na jugoslovanskem trgu ravno reforma države v smeri decentralizacije, tudi na gospodarskem področju. Njegovo izhodišče je namreč bilo, da jugoslovanska unitarno zasnovana gospodarska in socialna politika ne upošteva v zadostni meri slovenskih interesov, potreb in posebnosti. Zato bi bila potrebna posebna, slovenska gospodarska in socialna politika,¹² ki pa bi bila mogoča le z jasno razmejitvijo pristojnosti med centrom in banovinami. Prepričan je bil, da je centralistična ureditev države dajala osrednjim oblastem veliko več možnosti za pospeševanje industrializacije drugih predelov države, kot bi bilo to mogoče ob enakomernejši ("pravičnejši") razdelitvi politične in finančne moči po vseh pokrajinah države. Industrializacije drugih predelov države ni zavračal, nasprotno: pozdravljal ga je. Nesporo se mu zdelo, da nimajo druge poti za reševanje nakopičenih gospodarsko-so-

¹¹ Jurij Perovšek: Srbi vladajo, Hrvati razpravljajo, Slovenci plačujejo : mit in resničnost prve Jugoslavije. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 2004, št. 2-3, str. 405-427.

¹² Andrej Gosar: Osnovna narodnogospodarska in socialna vprašanja Slovenije. Bohinjski teden. Zbornik predavanj akademskega kulturno-socialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939. Ljubljana 1940, str. 89-102.

cialnih stisk prebivalstva. Vendar pa je ob tem terjal, da Slovenija z decentralizacijo pridobi oblastne vzvode, da bi se bila sposobna prilagajati novim razmeram, da bi lahko z ukrepi ekonomske politike spodbudila krepitev konkurenčnih prednosti slovenskih podjetij in s tem tudi ohranjala svoj delež na jugoslovanskem trgu.¹³

Za resno reformo jugoslovanske države v Beogradu ni bilo posebnega posluha. Kmalu je tudi vojna grožnja zasenčila še tako skromna prizadevanja.¹⁴ Zato pa je vprašanje centralizma in pristojnosti posameznih jugoslovanskih pokrajin, republik po drugi svetovni vojni, še naprej ostalo ena osrednjih točk, ki so določale slovensko videnje jugoslovanskega ekonomskega prostora. Čeprav je po drugi svetovni vojni šlo za drugačen gospodarsko-politični kontekst, pa so se porajali domala enaki pomisleki. Gosarjevo pisanje s konca tridesetih let se je izkazalo za upravičeno. Zlasti njegove trditve iz leta 1940, da centralistična ureditev omogoča nesorazmerno hitro industrializacijo drugih jugoslovanskih predelov. V razmerah centralnoplanske ekonomije, ki so jo po letu 1945 za desetletje uveljavili jugoslovanski komunisti, se je na načelni in praktični ravni začelo dogajati tisto, pred čemer je svaril Gosar.

Bistvena programska točka Komunistične partije Jugoslavije je bilo nacionalno vprašanje. Komunistična partija je obljubljala preureditev države v skupnost enakopravnih narodov. Enakopravnost v tedanjem jeziku in pojmovanju ni pomenila le politične enakopravnosti, to je možnosti enakopravnega soodločanja o skupnih in samostojnega odločanja o lastnih zadevah. Nova oblast je definicijo nacionalne enakopravnosti dvignila na višjo raven. Narodno enakopravnost so namreč razširili oziroma celo pogojevali z ekonomsko in socialno enakopravnostjo.¹⁵ To stališče je v praksi pomenilo težnjo po izenačenju ravni gospodarskega in socialnega razvoja v državi. In ta težnja, ki se je izrazila v večjem prelivanju sredstev prek centra kot pred drugo svetovno vojno,¹⁶ je bila v političnih krogih in javnosti dojeta kot zaviranje gospodarskega in socialnega razvoja, kot onemogočanje spodbudne nujno potrebnih sprememb oziroma reform v Sloveniji.¹⁷

¹³ Andrej Gosar: Banovina Slovenija. Politična, finančna in gospodarska vprašanja. Ljubljana 1940.

¹⁴ Perovšek, n. d., str. 405-427.

¹⁵ Kosta Mihailović: Regionalna stvarnost Jugoslavije. Beograd 1990, str. 22.

¹⁶ Približni izračuni kažejo, da je bil odliv sredstev iz Slovenije v letu 1938 približno 3% narodnega dohodka. Do te številke smo prišli s sklepanjem, da je bil delež Slovenije v jugoslovanskem narodnem dohodku približno 15%, po analogiji na razmere v letu 1952. V letu 1938 pa je jugoslovanski narodni dohodek znašal skorajda 48 milijard dinarjev (Jugoslavija 1918-1988, str. 95), slovenski delež (15%) bi torej pomenil dobrih 7 milijard dinarjev. Neto odliv sredstev iz Slovenije pa je po Gosarju (Banovina Slovenija. Ljubljana, 1940) znašal 210 milijonov dinarjev, kar pomeni slabe 3% slovenskega narodnega dohodka v letu 1938. Za ponazoritev rasti obremenitve pa naj navedemo še podatke iz konca osemdesetih let. Tako je v letu 1986 znašal neto odliv sredstev 8,8%, leta 1987 6,8%, leta 1988 9,8% in leta 1989 6,4%. Do teh podatkov smo prišli z ustreznim izračunom, tako da smo neto odliv primerjali s podatki o narodnem dohodku, vse skupaj izraženo v tekočih cenah. Podatke o neto odlivu sredstev in o narodnem dohodku je moč najti v Statističnem letopisu Republike Slovenije za leto 1991, str. 167 in 174.

¹⁷ To stališče so utemeljevali s podatki, ki so kazali, da je Slovenija zaostajala v rasti bruto družbenega proizvoda za drugimi v državi; pričakovali so tudi padec pod državno povprečje pri rasti obsega proizvodnje. Čutili so se prikrajšane pri investicijah. V času od konca vojne do konca petdesetih let je Sloveniji pripadlo le 14% investicij ne glede na več kot 40% izrabljenost t. i. "osnovnih sredstev". Zaskrbljujoče je bilo predvsem to, da je v izrabljenosti vodila predelovalna industrija, ki je opravila pretežni del menjave na jugoslovanskem trgu (Arhiv Republike Slovenije, fond Vlada Republike Slovenije, Kabinet Viktorja Avblja (AS 223), fasc. 1.; navajano po Jože Prinčič: V začaranem krogu. Slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme (1955-1970). Ljubljana 1999, str. 165-175.

To stališče je bilo stalnica, utemeljevali pa so ga na različne načine. Za ponazoritev si oglejmo opredelitev Staneta Kavčiča. Izbor ni naključje, saj gre za pomembno osebnost iz slovenskega političnega življenja po drugi svetovni vojni, zlasti v šestdesetih in začetku sedemdesetih let. Avgusta 1964 je namreč Kavčič izdal brošuro, v kateri je opredelil slovenska stališča do aktualne gospodarske politike v državi in s tem tudi do slovenskega položaja v njej. Njegovo jasno stališče je bilo, da se politična razhajanja koncentrirajo ravno na področju ekonomije in da ekonomija postaja prvovrstna politična tema. Po njegovem mnenju je to različnost in posledično konfliktnost interesov nujno upoštevati pri kakršni koli razpravi o gospodarski politiki. Konfliktnost interesov je izhajala iz različne gospodarske in socialne strukture med jugoslovanskimi sestavnimi deli. Prepričan je bil, da s starimi prijemi (centralizacijo!) ni mogoče reševati aktualnih težav. Zato je terjal spremembo gospodarske politike, vendar v zahtevah po prehodu v "intenzivno gospodarjenje" ni videl ovire za napredek drugih v državi. Izrecno je tudi poudaril, da je razvoj manj razvitih v korist razvitih republik, vendar pa da mora biti prispevek v ta namen uporabljan bolj pregledno.¹⁸

Tudi Kavčič je tako kot Gosar pred vojno terjal upoštevanje gospodarsko-socialnih značilnosti posameznih republik pri oblikovanju gospodarske politike na zvezni ravni. Svoja videnja je še bolj razvil v času, ko je postal predsednik slovenske vlade. V Sloveniji je v šestdesetih letih postal najbolj izpostavljen nosilec idej o potrebnosti reforme gospodarskega sistema z vnosom elementov tržnosti. V ospredje so prišla razmišljanja o pomenu dvigovanja produktivnosti dela, trga, povpraševanja, tehnološkega inoviranja, predelovalne industrije, izvoza, storitvenega sektorja, tesnejšega povezovanja z zahodnimi ekonomijami. Slovenijo se je v tem konceptu znotraj jugoslovanskega gospodarskega prostora videlo kot gonilno silo, ki bi na temelju prestrukturiranega in uspešnega gospodarstva lahko bolj učinkovito podprla tudi razvoj manj razvitih republik. Vendar pa bi bilo v začetku treba nekoliko zmanjšati slovenske prispevke za manj razvite. Jugoslovanska gospodarska integracija naj bi potekala brez prisile centra, iz ekonomskih pobud.¹⁹

Ta koncept je izhajal iz želje po optimizaciji slovenskih prednosti znotraj jugoslovanskega gospodarskega prostora. Tehnološkemu preseganju in višji ravni gospodarske učinkovitosti je pridruževal ekonomizacijo geografskega položaja v smislu transportne logistike. V tem svojem hotenju je bila Slovenija, kot pred drugo svetovno vojno, zaradi relativne teže seveda omejena. Ni mogla izpostavljati svoje centralne lege kot, denimo, Hrvaška ali Srbija, ki sta gravitacijsko bolj osrednji položaj vgradile tudi v svoje ekonomske koncepte. Skozi to pozicijo sta, izhajajoč iz lastne prevladujoče gospodarske strukture, želeli prenesti ekonomsko težišče države na svoja področja in na ta način določati smer in dinamiko razvoja na državni ravni. Tako je bil v Srbiji široko sprejeman t. i. "donavski razvojni koncept", na Hrvaškem pa je bil stalnica jadranski razvojni koncept. V donavskem razvojem konceptu so bile kot prioritete oziroma kot primerjalne prednosti v ospredju metalurgija, bazična kemična industrija in seveda kmetijstvo in nanj navezana živilska industrija. Nasprotno je bilo po jadranskem konceptu zaznavno preusmerjanje proti Zahodu,

¹⁸ Prinčič, n. d., str. 270. Stane Kavčič: Komunisti danes. Ljubljana 1964, str. 44-54.

¹⁹ Božo Repe: "Liberalizem" v Sloveniji. Ljubljana 1992, str. 40-46; Neven Borak: Ekonomski vidiki delovanja in razpada Jugoslavije. Ljubljana 2002, str. 24-35.

poleg tega pa je vseboval znatno manj deklarativno opredeljenih panog kot razvojnih priorit. Koncept je izhajal v prvi vrsti iz hrvaških potreb, iz hrvaške potrebe po gospodarski in prometni integraciji, pri čemer je zaradi svoje specifične lege morala nujno vključevati tudi Bosno in Hercegovino.²⁰

Po mnenju Kavčičevega kroga sta bila Jugoslavija in njen trg slovenski življenjski prostor, vendar pa to ni izključevalo samozavestnih zahtev po spremembi odnosov državi. Pristojnosti zvezne države naj bi prenesli na republike, da bi tako Slovenija dobila priložnost bolj samostojno uravnavati lastni gospodarski razvoj.²¹ Besede so bile sicer drugačne, a po sporočilu presenetljivo podobne Gosarjevim pred drugo svetovno vojno.

Zahteva po delni preusmeritvi slovenske gospodarske menjave na zahodne trge in zaradi tega po prestrukturiranju slovenskega gospodarstva je močno razburila bolj dogmatsko usmerjeno strujo v komunistični partiji. V svoji kritiki so snovalcem drugačne razvojne vizije Slovenije in s tem pogojevanim preurejanjem odnosov v jugoslovanskem gospodarskem prostoru očitali odmik od dotedanje politike podpiranja razvoja manj razvitih v državi. Pot, ki so jo predlagali snovalci nove strategije, so opisovali kot preveč nepredvidljivo in tudi škodljivo za aktualno državno ureditev. Preveč naj bi se poudarjalo posebne slovenske interese na račun skupnih. Padel je očitek, da se ne zavedajo prednosti enotnega jugoslovanskega trga (Kardelj). Zlasti so se angažirali v dokazovanju "stvarne" višine odliva sredstev iz Slovenije, ki naj bi bil vsaj za polovico manjši od razglašane. Opozarjali so, da je Jugoslavija vitalen trg za slovensko industrijo, ker Slovenija "ne bi mogla prodajati svojega blaga po tako ugodnih (to je visokih) cenah drugje" (Popit). Iz tega so nato izpeljali sklep, da je "primanjkljaj" v odnosih Slovenije s preostalo Jugoslavijo še nižji. Vanj naj namreč ne bi všteli še prilivov na račun razlik relativnih ravni cen med notranjim in zunanji trgi.²²

Odliv finančnih sredstev iz Slovenije prek fiskalnega sistema ali mimo njega je bilo namreč politično izjemno občutljivo vprašanje, ki je dodobra odmevalo v javnosti. Splošno sprejeta zaznava tega problema v javnosti je bila nedvoumna. Namreč, da je neto odliv sredstev iz Slovenije prevelik in da to predstavlja pomembno prepreko pri gospodarskem razvoju Slovenije. Politik, ki so trdili nasprotno, niso želi naklonjenosti javnosti. Kavčičeva vlada je bila leta 1972 odstavljena, njeni načrti pa so zlagoma delno ali povsem izginili iz uradnih dokumentov. Pa vendar so bila njihova prizadevanja na neki način uresničena. Z veliko ustavno reformo leta 1974 so bile številne pristojnosti prenesene na republiško raven, krepila se je "ekonomska suverenost" republik. Da bi to decentralizacijo nekako uravnovesili, je zakonodajalec v ustavo in v mnoge zakone vnesel številne določbe o enotnosti jugoslovanskega trga. Skrb za delovanje tega enotnega trga pa so poverili osrednji vladi v Beogradu in njenim organom.²³

²⁰ Borak, n. d., str. 24-35.

²¹ Jože Prinčič, Neven Borak: Iz reforme v reformo. Slovensko gospodarstvo 1970-1991. Ljubljana 2006 (dalje Prinčič, Borak, Iz reforme v reformo), str. 189.

²² Prinčič, Borak, Iz reforme v reformo, str. 170-174.

²³ Jože Mencinger tako navaja, da so delovanje enotnega jugoslovanskega trga uravnavali poleg ustave še 103 členi v 16 zveznih zakonih. Jože Mencinger: Slovensko gospodarstvo med centralizmom in neodvisnostjo. V: Nova Revija, 1990, št. 95, str. 492.

Za sedemdeseta leta je tako značilen proces vzpostavljanja t. i. "republiških/nacionalnih ekonomij". V praksi se je proces izražal v težnjah zapiranja gospodarskega življenja znotraj republiških meja, kar je povzročilo upad medrepubliške menjave blaga in storitev. Na republiški ravni so poskušali zgraditi samozadosten gospodarski sistem tako v upravnem kot proizvodnem smislu. Partijska vodstva so v svojih republikah začela uveljavljati protekcionistični razvojni model, ne samo do tujine, temveč tudi v razmerju do drugih jugoslovanskih republik. Posamezne republike so začele delovati kot samostojna narodnogospodarska območja, vlade oziroma izvršni sveti republik pa so se začeli tako tudi obnašati. Gospodarska menjava med republikami je postala stvar dogovora, skorajda pogajanj. Zato v sedemdesetih in osemdesetih letih ni bilo presenečenje, da so se predstavniki republik medsebojno sestajali in razpravljali o različnih oblikah gospodarskega sodelovanja, denimo o sodelovanju v določenih branžah ali področjih, o skupnih naložbah ali celo o skupnem nastopanju na tretjih trgih, tedaj so mislili še tuje. Zdelo se je, da mediji opisujejo meddržavna srečanja. Zato ni presenečenje, da je bila značilnost delovnih srečanj republiških vodstev dosledno zastopanje lastnih republiških interesov, ki so bili praviloma težko uskladjivi. Ozračje nezaupanja je bilo zaznavno in slovenski udeleženci so ga pogosto občutili. Mnogokrat ni bilo naklonjeno reševanju oziroma pojasnjevanju stvarno obstoječih nesporazumov, da se ti ne bi sprevergli v konflikte.²⁴

Za uravnovešanje slike je pomembno tudi opozorilo, da so jugoslovanske republike le majhen delež lastnega družbenega proizvoda usmerjale v medrepubliško menjavo ali izvoz. Denimo Slovenija je bila kot najbolj industrializirana jugoslovanska republika še najbolj odprta. A tudi Slovenija je približno 60% družbenega proizvoda porabila znotraj lastnih meja. V medrepubliško menjavo ga je šlo 20 do 25%. Številke so v posameznih obdobjih sicer variirale, vendar ne toliko, da bi spreminjale osnovno trditev. Večje republike so bile manj odvisne od medrepubliške menjave in so imele večji delež družbenega proizvoda, ki so ga porabile doma.²⁵

Razmislek in spraševanje o jugoslovanskem gospodarskem področju oziroma o vlogi Slovenije na jugoslovanskem trgu ni bil umaknjen v ozadje. Nasprotno, v osemdesetih letih je postajal vedno bolj nujen zaradi pogrezanja Jugoslavije v brezno globoke politične in ekonomske krize, v kateri je postajalo vedno bolj očitno, da se Slovenija sicer razvojno oddaljuje od Jugoslavije, vendar pa na drugi strani absolutno in relativno vedno bolj zaostaja za sosednjo Avstrijo in Italijo.²⁶ In ta podatek je nedvomno deloval zaskrbljujoče. Globoka zaskrbljenost pa ni bila značilnost samo slovenskega, temveč tudi drugih jugoslovanskih okolij. V nerazvitih predelih so skrbi namreč temeljile na nižji ravni gospodarskega in socialnega razvoja, na prevladujoče enostranski gospodarski strukturi in na nezadostni konkurenčnosti na notranjem in zunanem tržišču. In to je pravzaprav stalnica, ki jo zasledimo tako v času pred drugo svetovno vojno kot po njej.²⁷

²⁴ Prinčič, Borak, Iz reforme v reformo, str. 79-80, 99, 103, 326-327, 357

²⁵ Franc Kuzmin: Medrepubliške blagovne menjave kot faktor razvoja razvitejših oziroma manj razvitih republik. Ljubljana 1973.

²⁶ Pavle Sicherl: Slovenija zdaj. Primerjava indikatorjev razvitosti. Ljubljana 1990.

²⁷ Žarko Lazarević: Razkorak med razvitimi in nerazvitimi - zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije?. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2002, št. 2, str. 77-88.

Prav gotovo lahko s stališča zgodovinske perspektive postavimo trditev, da do- jemanje jugoslovanskega gospodarskega prostora pri Slovencih ni bilo enoznačno, temveč ambivalentno. Zaznavna je razpetost med dvema stališčema, ki družijo tako čas med obema vojnama kot čas komunistične Jugoslavije. Šlo je za iskanje ravnovesja med dvema kompleksnima in strukturno različnima izbirama. Na eni strani za samozadostnost in lagodnost malo zahtevnega in v razvojno dinamičnem smislu nespodbudnega jugoslovanskega trga. Na drugi strani pa za zahteve po decentralizaciji na političnem in gospodarskem področju, da bi z ustrežno, v Sloveniji oblikovano gospodarsko politiko konkurenčne prednosti slovenskega gospodarstva²⁸ nadgradili in si tako ob povečani kompetitivnosti podjetij doma in na tujih trgih tudi v dolgoročni perspektivi ohranjali jugoslovanski trg. Sočasno pa bi tudi diverzificirali področje gospodarske menjave in tako zmanjšali odvisnost od taistega trga.

Dilema je bila razčiščena konec osemdesetih let prejšnjega stoletja. V pogojih razpadanja države in ekonomskega sistema je bila izbira več kot jasna. Pa vendar velja na tem mestu omeniti še dva dogodka, ki predstavljata simbolni točki tega procesa. Eden bolj za intelektualne kroge, drugi pa je bil veliko bolj na očeh javnosti. Tako velja izpostaviti besedilo Srbske akademije znanosti in umetnosti iz srede osemdesetih let, ki argumentira srbsko nezadovoljstvo z Jugoslavijo po drugi svetovni vojni tudi na ekonomskem področju. V tem pogledu v temelju nadaljuje stališča, ki so bila navzoča že prej. Povzema in razvija namreč argumentacijski instrumentarij iz odgovora srbskih intelektualcev²⁹ Rudolfu Bićaniću na njegovo knjigo o gospodarskem položaju Hrvatov³⁰ v Jugoslaviji pred drugo svetovno vojno. Konstantnost miselnega toka je povsem razločna. Po tem mnenju naj bi v času po drugi svetovni vojni, tako kot pred njo, v Jugoslaviji prevladovala politika, ki je v gospodarskem pogledu škodovala Srbiji. Srbija naj bi v tem času relativno nazadovala, zlasti v primerjavi s Slovenijo in Hrvaško. Razlog naj bi bil v njeni manj razčlenjeni gospodarski strukturi in s tem konkurenčni podrejenosti na jugoslovanskem trgu, katerega naj bi obvladovali ti republiki. Gospodarska politika in ureditev države, ki sta ju vsilili Slovenija in Hrvaška, pa naj bi onemogočala izravnavo teh neskladij. Vse to naj bi odpravila okrepljena, centralizirana država, ki bi v znatno večji meri upoštevala interese srbskega gospodarstva.³¹ Prenos teh načel v srbsko politično prakso je na jugoslovanskem političnem in gospodarskem prizorišču deloval razdiralno.

Drugi simptomatični dogodek, ki je izjemno odmeval v slovenski javnosti in politiki, pa sega v leto 1989. V času izjemno zaostrenih političnih nasprotij v

²⁸ Mislimo na v jugoslovanskih razsežnostih višjo tehnološko raven, kapitalsko donosnost oziroma učinkovitost, upravljanje in organizacijo proizvodnih in logističnih procesov, višjo povprečno izobrazbeno raven, zviševanje produktivnosti dela, vpetost v mednarodne tokove, uravnovešeno gospodarsko in socialno strukturiranost ...

²⁹ Istina o ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja. Odgovor g. dr. Bićaniću. Beograd 1940.

³⁰ Rudolf Bićanić: Ekonomska podloga hrvatskog pitanja. Zagreb 1938. Zanimivo je, da je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja Jakov Sirotković, nekdanji visoki jugoslovanski politik iz Hrvaške, pod vtisom vojne na Hrvaškem, napisal "duhovno nadaljevanje" Bićanićeve knjige pod naslovom Hrvatsko gospodarstvo 1945-1992. Zagreb 1993.

³¹ Memorandum SANU. Grupa akademika Srpske akademije nauka i umetnosti o aktuelnim društvenim pitanjima u našoj zemlji. Nedovršeni dokument. Beograd 1986. V: Duga, vanredno izdanje, juni 1989.

Jugoslaviji so srbski politiki uvedli ekonomski bojkot Slovenije, bojkot slovenskih izdelkov in slovenskih podjetij v Srbiji. Bojkot je bil selektiven, da ne bi preveč prizadel srbskih interesov, nadzirali so ga politični organi.³² V državi je zavladala osuplost, saj se kaj takega do tedaj še ni zgodilo. S tako odkrito obliko izražanja nacionalizma v ekonomiji, ki je v temelju rušila idejo in prakso enotnega jugoslovanskega trga, se še niso srečali. Vzrok bojkota, ki je bil vrhunec srbskega nacionalizma na gospodarskem področju, je bil preprost. Slovenski politiki so bili, ob tihi podpori drugih, poglobljena ovira težnjam k povrnitvi modela centralizirane in ekonomsko paternalistične države. Učinek bojkota, ki bi v primeru popolnega uspeha znižal slovenski družbeni produkt za 14%,³³ je bil nasproten od namena, saj je še pospešil dejanski razpad jugoslovanske države.

Zaključni odmik od jugoslovanskega ekonomskega prostora je leta 1990 trezno in brez čustev utemeljil ekonomist Jože Mencinger, ki je pozneje postal podpredsednik slovenske vlade, pristojen za ekonomske zadeve. Na tem položaju je v okviru svojih pristojnosti močno zaznamoval gospodarsko politiko v prvih dveh letih samostojne slovenske države. Na začetku svojega razmišljanja je najprej zardil, da resnega razmisleka o gospodarstvu pričakovane slovenske države ni veliko, kar se mu je zdelo razumljivo. Odločitev za samostojno državo je bila plod politične odločitve, gospodarstvo pa se je temu pač moralo prilagoditi. Na tej ravni je ugotavljal tisto, kar je bilo značilno že ob slovenskem vstopanju v jugoslovansko državo. Ekonomija je bila sekundarnega pomena, občutki nacionalne prikrajšanosti pa najpomembnejši. Nadalje je opozoril tudi na dve skrajni iluziji. Po prvi naj bi se Slovenija že z odhodom z jugoslovanskega gospodarskega prostora preobrazila v drugo Švico, sinonim urejene in bogate države. Po drugi strani pa naj bi isti korak pomenil gospodarski samomor. Obe iluziji je štel za brezpredmetni. Povsem jasno je izpostavil svoje temeljno stališče. Razpad jugoslovanske države in njenega trga je posledica propada socialistične ureditve. Pot iz socializma je tako pomenila tudi pot iz Jugoslavije (Neven Borak). Kriza, ki se je od začetka osemdesetih let samo stopnjevala, je razkrila nemoč okvirov socialistične gospodarske ureditve pri zagotavljanju dolgoročne gospodarske uspešnosti in stabilnosti.

Povsem jasno je zapisal, da je argument nepogrešljivosti jugoslovanskega trga za slovensko gospodarstvo, ta vodilni protargument slovenskim zahtevam po decentralizaciji Jugoslavije že od njene ustanovitve dalje, votel strah. Velikost nacionalne ekonomije v primeru v svet odprtega gospodarstva, v kar naj bi se slovensko gospodarstvo preobrazilo s samostojnostjo, po njegovem mnenju ni bila pomembna. Ob dokončnem razpadu jugoslovanskega trga je pričakoval kratkoročne negativne in dolgoročne pozitivne učinke. Vpetost v jugoslovanski ekonomski okvir, premajhna odprtost gospodarstva in prevlada manj kakovostnih izdelkov v menjava, ki jih je težko prodajati drugam, bi gotovo spodbudile negativne učinke. V svojem miselnem konceptu je Mencinger tudi za srbsko ekonomsko blokado Slovenije našel dobre besede. Kot ekonomistu mu je ponujala priložnost, da izračuna, kolikšni bi bili učinki prekinjenih gospodarskih tokov. Na dolgi rok je videl samo prednosti lastnega nacionalnogospodarskega prostora. O cenejši slovenski državi sicer ni bil povsem prepričan, blagodejnosti prenehanja odlivov prek fiskalnega in

³² Božo Repe: Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije. Ljubljana 2002, str. 141-142.

³³ Mencinger, n. d., str. 495.

parafiskalnega sistema pa ni zanikal. Bil je tudi neomajen v veri, da bodo v samostojni Sloveniji mogoči "hitrejša uvedba normalnega tržnega gospodarstva in boljši posegi države v gospodarstvo zaradi temeljitejšega poznavanja svojega, po stopnji razvitosti bolj homogenega gospodarstva".³⁴

Poučeni z nedavno izkušnjo in pod vtisom sodobnosti Mencingerju lahko za nazaj samo pritrjujemo. Pa tudi drugače se nam ponuja priložnost, da predstavitev problematike dojemanja jugoslovanskega ekonomskega prostora v zgodovinski perspektivi pri Slovencih sklenemo z drobno mislijo: Slovenija je morala jugoslovanski gospodarski prostor najprej zapustiti, da je reformirala in prestrukturirala svoje gospodarstvo. Konkurenčno okrepljeno gospodarstvo pa je Sloveniji omogočilo ponovno "osvojitve" trgov nekdanjih jugoslovanskih republik, sedaj samostojnih držav. A tokrat na drugačnih temeljih, ne na geslih in načelih "bratstva in enotnosti", temveč na tržnih načelih vzajemnega ekonomskega interesa. Teza, ki jo je jasno izoblikoval Andrej Gosar že pred drugo svetovno vojno, kot konstanta pa ni zamrla niti po letu 1945, kot priča Kavčičev primer, se je potrdila šele po razpadu jugoslovanske države.

Žarko Lazarević

SPACE, ECONOMY AND RELATIONS. YUGOSLAV ECONOMIC SPACE AND SLOVENIANS

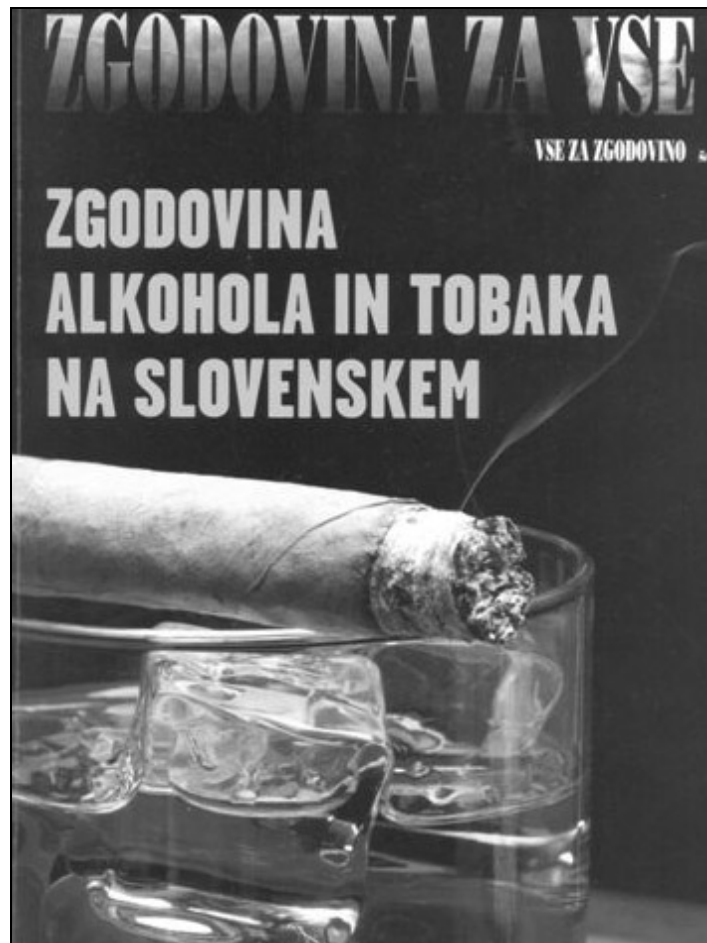
S u m m a r y

From the viewpoint of the historical perspective we can definitely state that the Slovenian perception of the Yugoslav economic space was not uniform, but ambivalent. The opposition between two standpoints, characteristic of the period between both world wars as well as for the duration of the communist Yugoslavia, was notable. It involved seeking balance between two complex and structurally different choices. On one hand there was self-sufficiency and comfortableness of the undemanding and, in the developmental and dynamic sense, unstimulating Yugoslav market. On the other hand there were demands for decentralisation in the political and economic field in order to upgrade the competitive advantage of the Slovenian economy with the suitable economic policy, created in Slovenia, and thus preserve the Yugoslav market also in the long-term perspective by strengthening the competitiveness of the companies at home and at the foreign markets. Simultaneously the area of economic exchange would be diversified and therefore the dependence on this same market would be reduced.

The consideration and contemplation of the Yugoslav economic area or the role of Slovenia at the Yugoslav market was an important topic throughout the aforementioned period. But it became increasingly urgent in the 1980s as Yugoslavia sunk deeper and deeper into an abyss of a profound political and economic crisis. At that time it became more and more obvious that Slovenia may have been distancing itself from Yugoslavia, but on the other hand it, in the absolute and relative sense, kept falling further and further behind the neighbouring Austria and Italy. And this information was undoubtedly a source of frustration. However, frustration was not only characteristic of the Slovenian space, but also of other Yugoslav territories. Namely, in the undeveloped regions frustrations were based on the lower level of economic and social development, the mostly one-sided economic structure and the insufficient competitiveness at the internal and foreign markets. And this is actually a permanent issue we can note in the time before as well as after World War II.

The dilemma was solved in the end of the 1980s. In the circumstances of the actual disintegration of the common state and economic system, the decision for an independent state was rational. Namely, the crisis uncovered the impotence of the contexts of the socialist economic arrangement in regard to ensuring long-term economic success and stability.

³⁴ Mencinger, n. d., str. 490-495.

*Zbornik prispevkov z mednarodnega znanstvenega sestanka,
ki sta ga pripravila v Celju 19. junija 2008
Zgodovinsko društvo Celje in Inštitut za novejšo zgodovino.
Cena 15 €*